

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ:
МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯINTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE FIELD OF INTELLECTUAL
PROPERTY: REGULATORY MECHANISMS AND INTERACTION

У статті досліджено роль та механізми діяльності міжнародних організацій у сфері інтелектуальної власності, зокрема Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) та Світової організації торгівлі (СОТ). Визначено основні принципи їхньої роботи, взаємодію між цими інституціями та вплив міжнародного права на розвиток національних систем охорони інтелектуальних прав. Особлива увага приділена Угоді TRIPS, яка встановлює міжнародні стандарти у цій сфері та є обов'язковою для всіх членів СОТ. Актуальність дослідження обумовлена глобалізацією, цифровізацією та зростанням ролі інтелектуальної власності у світовій економіці, а також геополітичними викликами, зокрема військовою агресією росії проти України. В умовах воєнного стану особливо важливим стає питання захисту прав інтелектуальної власності на міжнародному рівні, виконання Україною міжнародних зобов'язань та можливості застосування механізмів статті 73 TRIPS для забезпечення національних інтересів.

Проаналізовано універсальні та регіональні організації у сфері інтелектуальної власності, їхні функції та значення для гармонізації міжнародних стандартів. Окремлено ключові результати співпраці України з ВОІВ, включаючи реформування системи інтелектуальної власності, створення Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ), відкриття мережі центрів підтримки технологій та інновацій (TISC) та впровадження Національної стратегії у сфері ІВ на 2020–2025 роки.

У статті також виділено невирішені питання, що потребують подальшого дослідження, серед яких ефективність механізмів примусового виконання міжнародних угод, виклики для національних систем інтелектуальної власності у контексті цифровізації, а також перспективи подальшої адаптації законодавства України до міжнародних стандартів. Визначено необхідність подальших досліджень впливу міжнародних організацій на розвиток національної політики у сфері ІВ та механізмів зміцнення міжнародного співробітництва.

Ключові слова: інтелектуальна власність, ВОІВ, СОТ, TRIPS, міжнародні організації, правова охорона, міжнародне співробітництво.

This article examines the role and mechanisms of international organizations in the field of intellectual property, particularly the World Intellectual Property Organization (WIPO) and the World Trade Organization (WTO). The study identifies the fundamental principles of their operations, interactions between these institutions, and the impact of international law on the development of national intellectual property protection systems. Special attention is given to the TRIPS Agreement, which establishes international standards in this field and is mandatory for all WTO members.

The relevance of this study is determined by globalization, digitalization, and the growing role of intellectual property in the global economy, as well as geopolitical challenges, particularly Russia's military aggression against Ukraine. In the context of martial law, the protection of intellectual property rights at the international level, Ukraine's fulfillment of international obligations, and the possible application of TRIPS Article 73 mechanisms to safeguard national interests become especially crucial.

The article analyzes universal and regional organizations in the field of intellectual property, their functions, and their role in harmonizing international standards. The key results of Ukraine's cooperation with WIPO are outlined, including the reformation of the intellectual property system, the establishment of the National Intellectual Property Authority (NIPA), the launch of the Technology and Innovation Support Centers (TISC) network, and the implementation of the National Intellectual Property Strategy for 2020–2025.

The article also highlights unresolved issues that require further research, including the effectiveness of enforcement mechanisms for international agreements, challenges for national intellectual property systems in the context of digitalization, and prospects for further adaptation of Ukraine's legislation to international standards. The necessity of further research on the influence of international organizations on the development of national intellectual property policies and mechanisms for strengthening international cooperation is emphasized.

Key words: intellectual property, WIPO, WTO, TRIPS, international organizations, legal protection, international cooperation.

УДК 351:347.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2025.45.3>

Кочина О.С.

к. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри публічного
та приватного права
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Біляк Я.І.

аспірант кафедри менеджменту
та адміністрування
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах стрімкого розвитку технологій, цифровізації та глобалізації питання правової охорони інтелектуальної власності набуває особливої значущості. Враховуючи, що об'єкти інтелектуальної власності – це ключові ресурси інноваційної економіки, забезпечення їхнього ефективного захисту є необхідною умовою сталого розвитку держав та міжнародної співпраці. У цьому контексті

діяльність Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) та Світової організації торгівлі (далі – СОТ) відіграє центральну роль у формуванні глобальних стандартів правової охорони інтелектуальних прав, гармонізації національних законодавств та впровадженні ефективних механізмів регулювання.

Актуальність дослідження зростає також у зв'язку із геополітичними викликами, зокрема військовою агресією російської феде-

рації проти України, яка вплинула на функціонування національної системи інтелектуальної власності. В умовах воєнного стану особливого значення набувають питання виконання міжнародних зобов'язань України у сфері ІВ, зокрема Угоди TRIPS, а також захисту прав українських винахідників, авторів і підприємців на міжнародному рівні. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження механізмів міжнародного співробітництва, ролі ВОІВ і СОТ у підтримці України, адаптації національного законодавства до нових реалій та посилення заходів з протидії порушенням прав інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика правової охорони інтелектуальної власності в умовах глобалізації та міжнародної торгівлі є предметом дослідження багатьох науковців. Питанням діяльності міжнародних організацій у сфері інтелектуальної власності та їх впливу на національні правові системи присвятили свої праці Paul Reuter, О.В. Баула, Н.М. Галазюк, М.Ю. Головатенко, Н.В. Дараганова, Д.В. Кібець, О.М. Лютак, Д.М. Чибісов та інші. У своїх дослідженнях вони розглядають різні аспекти цієї теми: сутність міжнародних організацій як правових інституцій, їхню правову природу, класифікацію, механізми правового захисту прав інтелектуальної власності в рамках ВОІВ та СОТ, стан виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань в цій сфері.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених питанням правової охорони інтелектуальної власності, залишаються аспекти, що потребують подальшого вивчення. Зокрема, недостатньо досліджено взаємодію ВОІВ і СОТ щодо гармонізації міжнародних стандартів інтелектуальної власності, а також ефективність механізмів примусового виконання Угоди TRIPS. Особливо актуальним є аналіз впливу воєнного стану на виконання Україною міжнародних зобов'язань та перспектив реформування національної системи інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції, цифровізації та глобальних викликів.

Метою дослідження є аналіз ролі та взаємодії міжнародних організацій у сфері інтелектуальної власності, зокрема ВОІВ та Світової організації торгівлі СОТ, а також оцінка впливу їхніх механізмів правового регулювання на глобальну та національну систему охорони інтелектуальних прав.

Виклад основного матеріалу. Сучасні міжнародні відносини постійно розширюють сфери взаємодії між державами, що зумовлює

необхідність міжнародно-правового регулювання нових аспектів співпраці. Однією з відносно нових організаційно-правових форм такого співробітництва є міжнародні організації, які відіграють ключову роль у міждержавній комунікації. Вони є однією з основних інституційних структур, що забезпечують координацію спільних дій держав у різних сферах. Міжнародні організації, що об'єднують країни з усього світу задля вирішення глобальних викликів, стали невід'ємною частиною сучасної міжнародної системи. Сфера інтелектуальної власності не стала винятком, адже з розвитком технологій, цифровізації та глобалізації виникла потреба в уніфікованих правилах охорони прав на інновації, авторські твори, торговельні марки та винаходи.

Класичне визначення міжнародної організації належить Полю Рейтеру (Paul Reuter), який у своїй праці визначав міжнародну організацію як асоціацію держав, створену на основі міжнародного договору, що має постійні органи, володіє міжнародною правосуб'єктністю та здійснює координацію діяльності держав у певній сфері [1, с. 94].

Сучасні науковці зазначають, що існують два основні підходи до визначення сутності міжнародної організації. Звужений (інституціональний) підхід розглядає міжнародну організацію як стабільний інститут багаторонніх міжнародних відносин, створений щонайменше трьома державами, який має узгоджені цілі, визначену компетенцію, постійні органи управління, а також специфічні політико-правові норми, що регулюють її діяльність (наприклад, статут, процедуру прийняття рішень, правила членства). Згідно ширшого підходу міжнародна організація – це будь-яке об'єднання чи асоціація, що діє на міжнародному рівні, має постійну структуру органів та здійснює діяльність, яка виходить за межі однієї держави [2, с. 234–235].

Загальноприйнятим є поділ міжнародних організацій за критерієм географічного простору та складу на універсальні та регіональні. Універсальні організації об'єднують держави міжнародного співтовариства та здійснюють діяльність на глобальному рівні. Такі організації мають відкритий характер і прагнуть залучити якомога більше держав до своєї діяльності. Регіональні організації складаються з держав, які мають спільні інтереси, проблеми або загрози, що стосуються певного географічного регіону. Вони зазвичай характеризуються політичною, економічною чи культурною близькістю між учасниками, що сприяє ефективній співпраці у вирішенні регіональних питань [3, с. 601–602].

Так, до універсальних організацій у сфері інтелектуальної власності належать міжнародні інституції, що діють на глобальному рівні, забезпечують правову охорону інтелектуальної власності та сприяють гармонізації законодавства у цій сфері. До них належать такі загальновідомі організації, як BOIB та COT.

В свою чергу, до регіональних організацій у сфері інтелектуальної власності належать ті, які діють у межах певного географічного регіону, координують співпрацю між країнами-учасниками та забезпечують охорону прав інтелектуальної власності відповідно до регіональних стандартів. Основними такими організаціями є: Європейське патентне відомство (EPO – European Patent Office), Управління інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO – European Union Intellectual Property Office), Африканська організація інтелектуальної власності (OAPI – Organisation Africaine de la Propriété Intellectuelle), Африканська регіональна організація з питань інтелектуальної власності (ARIPO – African Regional Intellectual Property Organization), Євразійське патентне відомство (EAPO – Eurasian Patent Organization), Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (GCC Patent Office), Організація з охорони інтелектуальної власності Латинської Америки (LATIPAT).

Зупинимося більш детально на діяльності двох основних міжнародних організацій у сфері інтелектуальної власності – BOIB та COT.

BOIB була створена у 1967 році шляхом підписання Конвенції про заснування BOIB у Стокгольмі. У 1974 році BOIB стала спеціалізованою установою ООН, отримавши ширші повноваження у сфері розвитку міжнародної системи охорони інтелектуальної власності. Організація об'єднує 193 країни.

На офіційному сайті BOIB зазначено, що вона сприяє розвитку творчості та інновацій у всьому світі, допомагаючи авторам та винахідникам ефективно захищати та комерціалізувати свої ідеї. Її діяльність спрямована на полегшення доступу до міжнародного ринку для власників інтелектуальних прав, що сприяє загальному прогресу та покращенню якості життя. BOIB забезпечує правову підтримку для охорони інтелектуальної власності за межами національних кордонів та створює простір для глобального діалогу щодо ключових питань у цій сфері. Організація також надає доступ до аналітичних даних і стратегічної інформації, що допомагає урядам та підприємствам ухвалювати ефективні рішення [4].

Основне призначення BOIB на сьогоднішній день – це допомога урядам, бізнесу та суспільству використовувати можливості інте-

лектуальної власності, забезпечуючи формування збалансованих міжнародних правил, надання глобальних послуг із захисту прав та вирішення спорів, розвиток технічної інфраструктури для обміну знаннями, реалізацію програм співпраці та нарощування потенціалу для сприяння економічному, соціальному й культурному розвитку, а також виступаючи провідним світовим джерелом інформації у сфері інтелектуальної власності [4].

Співпраця України з BOIB є важливим напрямом міжнародної взаємодії у сфері інтелектуальної власності. Україна є членом BOIB з 1970 року та бере активну участь у реалізації міжнародних ініціатив, спрямованих на розвиток національної системи інтелектуальної власності, спрощення процедур реєстрації прав інтелектуальної власності, підтримку інновацій та креативної економіки. З 2018 року Україна уклала низку меморандумів про співпрацю з BOIB, зокрема Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та BOIB щодо створення Центрів підтримки технологій та інновацій (TISC), підписаний 17 травня 2018 року; Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та BOIB щодо співробітництва у сфері інтелектуальної власності, підписаний 5 жовтня 2021 року; Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та BOIB, підписаний 26 липня 2023 року.

Можна виділити такі ключові результати співпраці України з BOIB: гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами; розробка Національної стратегії у сфері інтелектуальної власності на період 2020–2025 років; створення у 2019 році Навчального центру інтелектуальної власності в Україні (IP Academy); відкриття з 2019 року мережі центрів підтримки технологій та інновацій (TISC), що надають консультації та інформаційну підтримку для винахідників та підприємців; створення в 2020 році Національного органу інтелектуальної власності України (HOIB), функції якого з 8 листопада 2022 року були передані державній організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (UKPHOIBI); організація численних тренінгів, семінарів та вебінарів для юристів, науковців та бізнесу щодо використання системи інтелектуальної власності.

BOIB продовжує підтримувати інноваційний та креативний сектори України в умовах російської агресії. У 2024 році Генеральна Асамблея BOIB ухвалила рішення про посилення допомоги Україні у відновленні сфери інтелектуальної власності, зміцненні її інно-

ваційної екосистеми та протидії незаконним діям росії щодо українських об'єктів інтелектуальної власності [5].

Ключовою міжнародною організацією, що регулює міжнародну торгівлю, включаючи аспекти захисту інтелектуальної власності, є СОТ. Вона була створена 1 січня 1995 року та об'єднує 164 країни, які дотримуються спільних принципів та правил у сфері торгівлі та правової охорони інтелектуальної власності.

Основним документом СОТ у сфері інтелектуальної власності є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS). Угода є обов'язковою для всіх країн-членів організації та визначає мінімальні стандарти захисту прав інтелектуальної власності, які повинні забезпечувати держави; механізми вирішення спорів між країнами щодо порушень прав інтелектуальної власності у міжнародній торгівлі; зобов'язання країн щодо боротьби з контрафактною продукцією та недобросовісною конкуренцією у сфері ІВ [6].

Угода TRIPS має чимало переваг, які суттєво відрізняють її від попередніх міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності. Так, Д. М. Чибісов виділяє наступні її особливості: у TRIPS закладено метод «позитивної інтеграції», що зобов'язує держави-учасниці внести необхідні зміни до свого законодавства відповідно до положень угоди, на відміну від загального принципу «поступової лібералізації» в рамках СОТ, для TRIPS не передбачено можливості відхилень від її норм, за винятком перехідного періоду; Угода визначає широкий перелік об'єктів інтелектуальної власності, що охороняються, навіть якщо вони є частиною ідеї або концепції певного продукту; вперше TRIPS ставить за мету визнання «приватних прав економічних операторів», що потенційно може дозволяти її пряме застосування в національних правових системах, у TRIPS інкорпоровано матеріальні положення з інших міжнародних угод, посилюючи їхній правовий вплив та забезпечуючи єдиний механізм правозастосування [7, с. 77].

Україна офіційно приєдналася до СОТ 16 травня 2008 року і взяла на себе зобов'язання щодо імплементації норм Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS).

На сьогоднішній день проведена велика робота щодо удосконалення сфери захисту інтелектуальної власності. Проте, як вірно зазначає Н.В. Дараганова, виконання Україною міжнародних зобов'язань в межах Угоди TRIPS залежить від кількох ключових чинників. По-перше, це інституційне реформування сфери інтелектуальної власності та запрова-

дження нової моделі управління інтелектуальними правами. По-друге, воєнний стан, спричинений військовою агресією росії, що впливає на реалізацію норм міжнародних угод. Особливо актуальним є питання виконання зобов'язань щодо прав на лікарські засоби та медичні вироби, необхідні як для Збройних Сил України, так і для цивільного населення. Вона вважає, що в умовах війни доцільним є застосування статті 73 Угоди TRIPS, яка передбачає можливість відхилення від загальних правил без обов'язкової компенсації правовласнику виняткових обставинах [8, с. 535].

Таким чином, ВОІВ та СОТ відіграють ключову роль в глобальній системі правової охорони інтелектуальної власності. Проте їхні функції, підходи та сфери впливу відрізняються та доповнюють одна одну. ВОІВ розробляє політику, стандарти та міжнародні угоди, тоді як СОТ гарантує виконання зобов'язань щодо інтелектуальної власності у сфері міжнародної торгівлі. Ці інституції забезпечують баланс між захистом прав інтелектуальної власності та розвитком міжнародної торгівлі та економічних відносин.

В умовах глобалізації правове регулювання інтелектуальної власності функціонує на двох рівнях: міжнародному та національному. Вплив міжнародного права на внутрішнє законодавство є однією з провідних тенденцій сучасності, міжнародні норми дедалі більше впливають на правову систему України у сфері інтелектуальної власності, сприяючи її розвитку та гармонізації з глобальними стандартами. Узв'язку з цим існує потреба в подальших дослідженнях, спрямованих на вдосконалення механізмів правового регулювання, адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів та вирішення нових викликів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. International Institutions, by Paul Reuter, translated by J. M. Chapman. London : George Allen & Unwin Ltd., 1958, pp. 316.
2. Міжнародні економічні відносини та світова політика. Частина 1: Навчальний посібник / Лютак О.М., Баула О.В., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Корольчук Л.В., Кравчук П.Я., Урбан О.А., Полянська Т.О. Луцьк : СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2022. 324 с.
3. Кібець Д.В., Головатенко М.Ю. Класифікація міжнародних організацій та їх роль в сучасному світі. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 3. С. 600–604.
4. WIPO. URL: <https://www.wipo.int/portal/en/>
5. The Decision of the General Assembly: WIPO will continue to support Ukraine in restoring and rebuilding the IP ecosystem, innovation and creative sectors. URL: <https://ukrpatent.org/en/news/main/wipo-ga-65-support-ukraine-16072024/>.

6. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності в редакції від 06.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

7. Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі :

дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. НУ «ОЮА». Одеса, 2017. 272 с.

8. Дараганова Н.В. Виконання Україною зобов'язань у сфері міжнародної торгівлі в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 532–535.